

Јован – архетипски сведок и(ли)мученик

*Сутрадан опет стајаше Јован
и двојица од ученика његових.
И угледавши Исуса где иде, рече:
„Гле, Јагње Божије!”
И чуше га оба ученика
кад говораше,
и отидоше за Исусом.*
Јован 1:35-37

Јован Крститељ је гранична личност. Наравно, не у психолошком, већ историјском смислу. Његова служба представља прекретницу између ере закона и пророка (Старог завета) и Новог завета, односно Еванђеља којим се проповеда Царство Божије управо од Јована (Лк 16:16). Оваква позиција се одражава и у његовом деловању. Несумњиво да је својом аскетском појавом подсећао на велике пророке древности и у том контексту је и представљен као Илија који долази пред Месијом (Мт 17:11-13), у складу са апокалиптичким очекивањима дела јудејског народа с почетка хришћанске ере. Штавише, садржај његове проповеди одражава старозаветно-апокалиптичка схватања о Месији који долази стављајући секиру код корена дрвета: свако, дакле, дрво које не рађа добар род, сече се и у огањ баца (Мт 3:10; Лк 3:9). Ово је доминантан приказ Јована и његове пророчке по-

руке, карактеристичан за синоптичка еванђеља.

Још један детаљ који привлачи пажњу синоптичких писаца јесте његово страдање. У питању је добро прозната приповест о Соломи, кћери Иродијадиној која одигравши заводљиви плес на рођендану свог поочима, а на наговор мајке жељне освете, награду тражи у виду дословно главе Јована Крститеља. Занимљиво је да је ови моменти који су снажно истакнути у синоптичком предању немају место у писању четвртог еванђелисте. Да ли ап. Јован није сматрао значајним да опише ове догађаје? Страдање његовог именака није привукло његову пажњу, нити његова пророчко-апокалиптичка личност и проповед?

Чини се да Јованово еванђеље обликује другачији портрет Јована Крститеља. Да ли је, међутим, и његова порука у вези са њим другачија или је, заправо, четврти еванђелиста нашао начин да сажме постојећа предања о овој ве-

личанственој личности, да их обједини и на специфичан начин надогради?

Синоптици у Јовану препознају пре свега *Крститеља*, пророка који крштава Христа. Четврти еванђелиста у њему препознаје пре свега *сведока*, и он се као такав представља још у самом прологу где читамо: *би човек послан од Бога по имену Јован. Овај дође за сведочанство, да сведочи о светлости. Он не беше светлост, него да сведочи о светлости да сви верују кроз њега* (Јн 1:6-8).

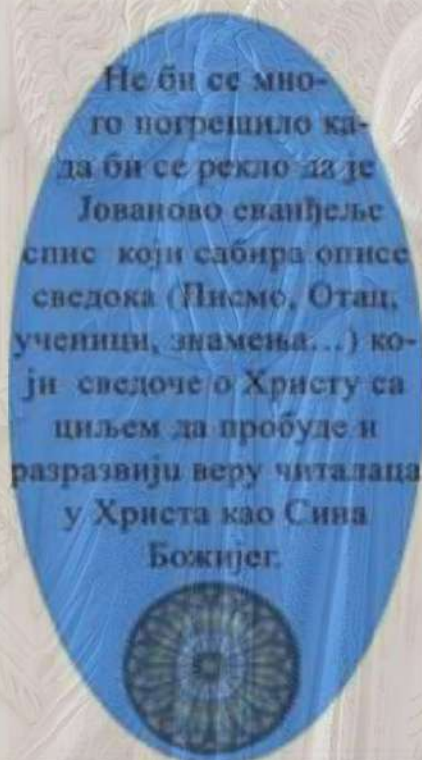
У кратком одељку пролога јавља се више речи које су од изузетног значаја за Јованово еванђеље: светлост, вера, сведочење... Свака од њих се протеже од првих стихова пролога до последњих страница еванђеља које је, према речима аутора, написано да *верујете да Исус јесте Христос и да верујћи имате живот... а ово је ученик који сведочи о овоме и написа ово и знамо да је истинито сведочанство његово* (Јн 20: 31; 21:24). Сведочење Христа (и апостола) се описује као *истинито*, али не и прихваћено (Јн 3:11.32) чак иако говори о себи (Јн 5:31-35) будући да је та истиност *посведочена* од Оца, Писма и знамења која Христос чини (Јн 5:36-39).

Не би се много погрешило када би се рекло да је Јованово еванђеље спис који сабира описе *сведока* (Писмо, Отац, ученици, знамења...) који *сведоче* о Христу са циљем да пробуде и развију *веру*

читалаца у Христа као *Сина Божијег*.

Сваки од ових појмова је комплексан и захтева нарочито објашњење, али у овом тексту ћемо се посветити само једном од њих – појму *сведока* и садржају *сведочанства*.

У грчком изворнику израз *сведок* је *μάρτυρος*. Израз се развија из појма који означава сећање. У основи има значење *имати на уму* (*μαρτυρος*) и подразумева помно разматрање. У се-

куларном грчком именица се употребљава у правној сфери и односи се на говор из личног искуства о радњама у којима је учествовао и које су му се догодиле или о познатим лицима и односима.

Изрази *μαρτυρος*, *μαρτυρεῖν* и *μαρτυρία* имају веома широку употребу ван правне сфере. Призивање богова за сведоке присутно је и у грчкој књижевности. Апел је упућен боговима као сведоцима у уговорима, свечаним споразумима или изјавама,

уверавањима и заклетвама. Чак и да ниједан други сведок није био присутан, они, свезнајући, могли би потврдити истинитост исказа или чињеницу договора.

Када немају стриктно правни смисао изрази означавају прокламовање ставова или истина у које је говорник уверен. | Израз се, стога, се односи на ст-12 вари које се по својој природи не могу подвргнути емпиријском истраживању, али које сведок сведочи са непоколебљивошћу и убеђењем. Платон, нпр. Сократа назива *сведоком* који својом дослешношћу показује да су људи ефикасније убеђени понашањем него речима те да је он, стога, својим понашањем и у животу и коначно непобедиво показао истинитост онога што је учио. у смрти. Сократ је модел лојалности убеђењу без обзира на последице и као такав је величан, као морални херој. Сведочење као практична стоичко-циничка мудрост је истина коју прави филозоф сведочи непоколебљивошћу прихватајући све ударце судбине.

LXX и Нови завет израз употребљавају, такође, као вишезначни појам који представља потврду неке стварности. Бог се често *узима за сведока* (1Суд 12:5-6; 20: 23.42; Рим 1:9; 2Кор 1:23; Флп 1:8) када се жели истаћи неоспорива истинитост тврђења које у дијалогу износи једна страна или пак потпуно поверење у божански промисао (ПремСол 1:6), његов историјски или есхатолошки суд (Пс 50:7; Јов 16:19; Млх 3:5) или истинитост хришћанске вере (1Јн 5: 9.10).

Занимљива употреба израза јавља се код Исаије где је описан Јахве који пред народима

организује неку врсту суђења у коме ће се показати ко је заиста Бог, Јахве или богови незнабожаца. Чини се да су нације овде и гледаоци и судије које ће одлучивати (в. Рад). Али они су такође заинтересоване стране као заступници и сведоци у име својих богова. Они су заинтересовани сведоци који морају иступити да покажу божанство својих богова из својих искустава (Ис 43:9–13; 44:7–11.28). У овом суђењу између Бога и народа и њихових богова, Израил објавити народима света јединственост, стварност и божанство Јахвеа. Израил је стога Божији сведок. За пророке је божанство Бога чињеница, Његово посебно спасоносно деловање у историји Израила је чињеница. Али то није врста чињенице која се може посматрати и потврдити као било која друга спољашња доказива чињеница. То је чињеница која је сигурна само за веру, коју само човек који није слеп и глув може видети и потврдити, 43:8. Дакле, садржај сведока је религиозна истина у коју се сведок увери на основу свог искуства. Оно се заснива на пророчком искуству откривења које је оригинално и које по природи није подложно рационалној контроли.

У метафоричном смислу неживи предмети или природе могу бити сведоци склопљеног савеза међу људима или између човека (народа) и Бога (Пост 31:44.48; (Пост 21:30; ИНав 22 уп. 24:27; Пс 89:38; уп. Пнз 30:19; 32:1). У неким случајевима човек може да буде невољан сведок божанске објаве или његове верности савезу (Бр 23:18; Пнз 8:19; 32:46 Пс 81:9; ИНав 24:22). Такође, као у случају Давида,

дар који је човек примио може да га учини Божијим сведоком (Ис 55:4 уп. ПремСир 36:14).

Израз *μάρτυρος* је најчешће технички термин правног језика повезан са судским процесом (Изл 23:1; Лев 5:1; Бр 5:13; 35:30; Пнз 19:15-18; Рута 4:9-11; Пс 27:12; 35:11; ПрСол 6:19; 12:17.19; 14:5.25; 19:5.9; 21:28; 24:28; Мт 26:65; Мк 14:57.63; Дап 6:13; 7:58; 2Кор 13:1; Јевр10:28). У наведеним случајевима најчешће се прави снажна динстикција између *истинитих* и *лажних сведока*. Правна употреба израза *сведок* вероватно је основа на којој се овај израз употребљава у вези са поступцима повезаним са *црквеном дисциплином* у односу на брата који чини грех (Мт 18:16 уп. 1Тим 5:19) или пак супротно тј. у вези са примерним владањем *међу хришћанима* (Дап 22:12; 1Сол 2:10; 1Тим 3:7). Са овим је повезана употреба израза која означава давање или примање *доброг извештаја (сведочанства)* односно потврде о примерном владању или ставу достојном поштовања (Лк 4:22; Дап 6:3 10:22; 13:22; 16:2; 22:12).

Према схватањима неких равина *јеврејска религија је религија мучеништва. Рађа се из мучеништва и страдања праведника у макавејско доба. На крају наше епохе стоји лик мученика Акиве, који се радује јер својим мучеништвом најпре иступњава у истини изреку: Љуби Бога свом душом својом. Не сме се, такође, заборавити да је лик пророка који ради своје мисије, или праведника који због своје побожности трпи клевету, прогон, па чак и смрт, био је познат*

Израилу пре времена Макавејаца. Треба само да се сетимо Илије, или пророка које је Језавеља погубила, или мучеништва пророка Урије (1Цар 19:10; Јер 26:20). Поред пророка са својом посебном мисијом сведока је и праведник (уп. Пс. 69,8–10). Ово искуство јесте, наравно, достигну свој врхунац у временима јелино-антиокихских прогона када су се уздигли примери отпора апостасији верности у послушности Закону крунисавши је непоколебљивом истрајношћу чак до смрти. Од Прве до Четврте Макавејцима слава са којом су жртве ишле на своје погубљење приказује се као победа обликована против јелинизма, али у јелинистичком духу тј. на начин разумљив Јелинима. Приказ макавејских мучеништва служи поруци тријумфа разума над патњама, а цео Стари завет од убиства Авеља па надаље представља збирку илустрација правог мученичког духа (4Мак 18:11). Ово је моменат који је кључно утицао на развој хришћанске мисли иако она баштини и друге моменте грчког и јеврејског предања.

Хришћанска заједница је *заједница сведока* која потврђује *добро исповедање* оних који то исповедање дали (1Тим 6:12 уп. 2Тим 2:2). Тој заједници су прибрани и великани свештене историје Старог завета су описани као *облак сведока* који бодри хришћанске учеснике *трке вере* будући да су и сами били њени учесници (Јевр 12:1 уп. 1Пт 1:11). Ап. Петар себе описује као *сведока Христовог страдања* (1Пт 5:1), а један од услова апостолства, према критеријуму *изабрања* Матије за припајање групи *дванаесторице* уместо Јуде био је и

Хришћанска заједница је заједница сведока која потврђује добро исповедање верних (1Тим 6:12 уп. 2Тим 2:2). Тој заједници суприбрани и великани свештене историје Старог завета су описани као *облак сведока* који бодри хришћанске учеснике *трке вере* будући да су и сами били ње-

ни учесници (Јевр 12:1 уп. 1Пт 1:11). Ап. Петар себе описује као *сведока Христовог страдања* (1Пт 5:1), а један од услова апостолства, према критеријуму *изабрања* Матије за припајање групи *дванаесторице* уместо Јуде био је и то да носила тог звања буде *сведок* Христовог васкрсења (Дап 1:22), што проиходи из чињенице да је Христос као *почетак стварања Божијег и првенац из мртви* заправо *верни сведок* (Отк 1:5; 3:14). Занимљиво је да се ап. Павле, иако није био историјски сведок ових догађаја уврштава међу апостоле и више од тога, назива оним који је *изабран* да буде *сведок* (Дап 22:14)

Сведочење према Луки подразумева изношење конкретних чињеница и исповедање њиховог значаја. Сведочење чињеница и сведочење истине су једно те исто — неизбежни резултат чињенице да еванђеље пред-

ставља *историјско откривење*. У питању нису доктрине, митови или спекулације, већ чињенице које одвијала у јасном светлу историје у одређено време и на одређеном месту, чињенице које се могу утврдити и на које се може ослонити. Отуда се мора говорити о сведоцима. Квалификовани да буду сведоци су они који преживели догађаје (Лк. 24: 47-48; Дап 1:8, 22-26; 5:32). Ученици су *сведоци томе* (ὄμεις μαρτυρεῖς τούτων) зато што из искуства могу да сведоче о истинитости Исусове патње и васкрсења и зато што су у вери схватили сврху Христовог доласка и тако га могу потврдити. Тек тако киригма постаје киригма (Лк 24: 48-49 уп. Дап 1:22; 2:32; 3:15; 5:31; 10:39-42; 13:31). Код ап. Јована појам *сведока* и сведочанства добија нову димензију и често се доводи у везу са истином (Јн 2:25; 3:28; 4:39, 44; 12:17; 13:21; 18:23). Ово није сведочанство о истинитости *историје Исуса Христа* иако се то претпоставља, па чак и наглашава

(1Јн 1,2; 4,14; Јн 3:11; 15:27; 21: 24) већ о природи и значају његове личности (уп. Јн 1:15; 3:26; 5:31-39; 8:13-18; 10:25; 15:26; 1Јн. 4:14; 5:5-11).

Основни задатак апостолства је описан истим изразом, па су хришћани тиме назначени

буду сведоци Христа и његовог царства у свету почевши од Јерусалима, Јудеје, Галилеје и све до краја света (Лк 24:48; Дап 1:8; 22:18; 26:16; 1Јн 1:2; 4:14; Отк 1:2 уп. Ис 43:10-12; 44:8). Занимљиво је да се и анђели придружују групи сведока (Отк 19: 10 уп. 2:16). Оно што, међутим, чини кључну карактеристику новозаветног разумевања овог појма јесте то што је веома рано повезана са страдањем сведока. Тако нпр. о ранохришћанским мученицима Стефану и Атипи говори се као о верним сведоцима Христа (Дап 22:20; Отк 2:13; 17:6), док писац Откривења сведочи да је протеран због сведочанства Исусовог (Отк 1:9) и говори о душама закраних за сведочанство Исусово под олтаром (Отк 6:9) или на суду (Отк 20:4) подсећајући да ће и последњи дани историје света каквог познајемо бити обележени не само страдањем загонетних сведока есхатона (Отк 11:3.7), већ и војевањем аждаје против потомства жениног које има сведочанство Исусово (Отк 12:11.17). Идним сведочанством Исусово (μάρτυρια Ἰησοῦ) повезан је, заправо, са сећањем на Христово страдање (1Тим 6:13). Довођење у везу Христовог страдања и страдања оних који сведоче о Њему и Његовом страдању открива да сведоци јесу они који учествују у страдањима Господњим.

Упечатљивим повезивањем сведока и сведочанства са прогонством и страдањем, новозаветни писци наглашавају да хришћанско сведочанство треба да буде без резерве

и колебања, па чак и у ризику по сопствени живот. Није, стога, чудно што је та реч послата израз којим су се означавали ранохришћански мученици, они који су своје сведочанство потврдили и запечатили својом крвљу. Међутим, нису сви мученици у Новом завету названи сведоцима, као што тај израз није повезан ни са сваким од оних који су проповедали еванђеље.

Сведок је онај који речима снажно и ефикасно проповеда истину еванђеља и то чини непоколебљиво до страдања и смрти. Христос истиче да је сврха његовог рођења и доласка на свет да *сведочи истину* (ἵνα μάρτυρησῶ τῆ ἀληθεία, Јн 18:37). Он се умирући показао верним овом позиву. Када се о њему говори као о μάρτυς πιστός (сведок истинити) не може се превидети чињеница да се исте речи да односе на мученика апостолске епохе. Распети Господ је узор хришћанског сведочења.

Јован Крститељ је, стога, идеални сведок. Његово сведочанство је било делотворно о чему сведоче и речи *и чуше га оба ученика кад говораше, и отидоше за Исусом* – бележи еванђелиста указујући на резултате Јованог сведочења.

У чему је била тајна делотворности Јовановог сведочења? У његовој личности, свакако. Али и у садржају његовог сведочења.

А ово је сведочанство Јованово су речи којима почиње шира целина којој припада и стих који смо навели (Јн 1: 19).

И он признаде и не порече и признаде: ја нисам Христос!

И питаше га: Шта, дакле, јеси ли ти Илија?

И он рече: Нисам.

Јеси ли ти пророк?

И одговори: Не.

А они му рекоше:

Ко си?(...) Шта кажеш о самом себи?

Рече: Ја сам глас вапијућег у пустињи: поравните пут Господњи (...)

Зашто, дакле, крштаваш кад ниси Христос, ни Илија, ни пророк? (Јн 1:20-24).

Занимљиво је да се, према писању четвртог еванђелисте, Јованово сведочанство састојало од три негације тј. одбијања да се идентификује као Месија, као Илија и као (очекивани) пророк. Питање у вези Јовановог идентификовања са пророком Илијом ослања се на есхатолошко-апокалиптичка ишчекивања Јудеја Христовог времена, а на темељу Малахијиног проштва (Млх 3:1; 4:5). У народу се веровало да ће Илија помазати Месију и тиме открити његов идентитет њему и Израилу (Јустин, Апологија 35.1). Исто се може рећи и одбијање да се идентификује као пророк, тј. нарочити есхатолошки пророк који је, према апокалиптичким ишчекивањима требао да буде претходница Месији Ароновом и Израиловом (1QS 9:11) у складу са Пнз 18:15.18 (уп. Флавије, Старине, 20. 5. 1 и даље; 21. 38).

Јованово порицање да је Месија је необично наглашено. Језик подсећа на хриш-

ћански речник који се тиче исповедања и одрицања Христа (уп. Мк 8,38; Лк 12,8-9). Највероватније да је у овом одрицању, као у другим случајевима када четврти еванђелиста указује на позицију коју Крститељ има у односу на Христа, присутна тежња да се заједница Јованових ученика, која је постојала у првим деценијама апостолске епохе наведе да сагледају ту улогу онако како ју је сам Јован представио. Између њега и Христа нема размимолажења, обојица имају улогу у историји спасења и обојица ту улогу прихватају.

Међутим, оно што је можда и значајније јесте суштински садржај *Јовановог сведочанства* који се може сажети у исказу: *нисам ја битан*. Ово се додатно наглашава у даљем дијалогу који бележи Јованове речи: *Ја вас крптам водом, а међу вама стоји кога ви не знате, ... коме ја нисам достојан одрешити ремена на обући његовој* (Јн 1: 26-27).

Трострукој негацији, дакле, следи афирмација којом упућује на *другог*. Укупно посматрано, Јованово сведочанство би могло да се сажме у речима *не ја, него он (Христос)*. Оваквом сведочанству следе речи: *гле јагње Божије које узима на себе грехе света*. Овај исказ Јован доцније понавља како би покренуо своје ученике да крену са Христом (Јн 1:29.36).

Овај кратки исказ је набијен садржајем. Употребљена је снажна слика која асоцира на јеврејски култ унутар кога је јагње најчешћа жртвена животиња, специфично повезана са празником пасхе. Управо у односу на овај празник, у апокалиптичкој књижевности обликовано је схватање којим се слика *жртвеног јагњета* допуњује концептом *војујућег јагњета*, јагњета које доноси слободу и победу.

Јован као сведок је био спреман да положи свој живот као потврду истинитости свог сведочанства чији је основни мотив одбацивање сопственог значаја и стављања Христа у први план: *не ја, него Христос*.

Такво сведочанство се показало делотворним. А наше? Да ли је проблем неделотворности сведочанства хришћана повезан са карактером сведока, или са садржајем њиховог сведочења или са оба? Колико често заправо као хришћани сведочимо себе, а не Христа?

Павле Евдокимов је веома проницљиво приметио да је један од разлога неефективности хришћанског сведочанства у савременом свету то што су они који проповедају *Паверу* (тј. сведоци) *нашли начин да се удобно сместе на крсту*. | Уколико томе додамо и да *удобно смештени на крсту често више говоре о себи, него о Христу* проблем постаје знатно озбиљнији.

Крв хришћана је семе хришћанства.

Да ли смо спремни да сејемо?